

Jog

történeti szemle

2014
3. szám

BUDAPEST · GYŐR · MISKOLC · PÉCS · SZEGED

A TARTALOMBÓL

Az iszlám alapítvány
– a „waqf”

Horvát-Szlavónország helyzete
a kiegyezések után

Az 1907-es
cigány koncentrációs tábor
és tömeges fajüldözés
legendája

Erekly István élete
és munkássága

Eckhart Ferenc
és Harold Steinacker
– rokonítási kísérletek

Az ügyvédség története jogi
korszaktörténetként

Kulturalitás és tolerancia

Erekly István

TARTALOM

TANULMÁNY

FALUS Orsolya – Az iszlám alapítvány – a „waqf”	1
GOSZTONYI Gergely – Horvát-Szlavónország helyzete a kiegyezések után	7

ELŐADÁS

Hinrich RÜPING – Az ügyvédség története jogi korszaktörténetként	12
Kurt SEELMANN – Kulturalitás és tolerancia	18

DISPUTA

IBOLYA Tibor – Az 1907-es cigány koncentrációs tábor és a tömeges fajüldözés legendája	22
--	----

MŰHELY

PÉTERVÁRI Máté – Ereky István élete és munkássága, tekintettel a 19. század második felében történt közigazgatási reformokra	29
TÖRŐ László Dávid – Eckhart Ferenc és Harold Steinacker – rokonítási kísérletek	38

KÖNYVEKRŐL

Antal Tamás szegedi bíróságtörténeti monográfiájáról – PÉTERVÁRI Máté	45
Egy jogtörténeti alpmű – Ruzsoly József európai jog- és alkotmánytörténete – TAMÁSI A. Éva	47
Perjogtörténeti körkép – Beszámoló az V. Szegedi Jogtörténeti Napok konferenciakötetéről – KECSKÉS Tamás	48

SZEMLE

Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Interdiszciplináris Konferencia – Disputa a néprajz és a jog kapcsolatáról – KECSKÉS Tamás és PÉTERVÁRI Máté	51
150 éve született Térfy Gyula – É. L.	54

HÍREK

E számunk szerzői	64
-------------------------	----

A címlapon: Ereky István (1893-ig Wittmann)

(1876. december 26. Esztergom – 1943. május 21. Budapest):

jogtudós, a pozsonyi, a kolozsvári, majd a szegedi tudományegyetemen a közigazgatási és a pénzügyi jog tanára, az utóbbi intézményben az Állam- és Jogtudományi Kar dékánja, az egyetem rektora, utolsó éveiben a pécsi tudományegyetem tanára.

A Magyar Tudományos Akadémia tagja (levelező: 1921, rendes: 1934). A magyar közigazgatási jog egyik legkiválóbb képviselője; elsősorban a helyhatósági önkormányzatok és a közigazgatási jog kútfői jogi rendszerének és tárgykörének kutatója.

A Corvin koszorú kitüntetettje (1931).

Jog

történeti szemle

Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Dr. Wilhelm Brauner (Bécs), Dr. Izsák Lajos (a szerkesztőbizottság elnöke), Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn),
Dr. Günter Jerouschek (Jéna), Dr. Srđan Šarkić (Újvidék), Dr. Kurt Seelmann (Bázel), Dr. Erik Štenpien (Kassa)

Szerkesztőség: Dr. Barna Attila, Dr. Béli Gábor, Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Máthé Gábor, Dr. Mezey Barna,

Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István

Szerkesztő: Élesztős László (e-mail: elesztosl@ajk.elte.hu)

A szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3., II. em. 211. Tel./Fax.: 411-6518

ISSN 0237-7284

Kiadja az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtörténeti–Jogelméleti Intézete, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Miskolci Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Magyar Jogtörténeti Tanszéke és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Állam- és Közigazgatástörténeti Tanszéke

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna

Kiadói munkák: Gondolat Kiadó

A Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Interdiszciplináris Konferenciát 2014. október 2-án és 3-án rendezték meg Szekszárdon, a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Karán, Nagy Janka Teodóra, a PTE IGYK általános és tudományos dékánhelyettese szervezésében. A konferencia a Tárkány Szücs Ernő Kutatócsoport révén valósult meg, amelyet 2011-ben a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kara, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténet Tanszéke, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar „A magyar jogrendszer megújítása a jogállamiság és az európai integráció jegyében” Doktori Iskolája, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke alapított. A kutatócsoport célja a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet fejlesztése, amelynek elérését ez az előadás-sorozat is szolgálta. A rendezvény emellett az első alkalommal 2008-ban, Szekszárdon szervezett konferencia hagyományait is hivatott volt ápolni.

A tudományos tanácskozás résztvevőit a megnyitó alkalmával Horváth Béla, a PTE IGYK dékánja, Mezey Barna, a TSZE Kutatócsoport társelnöke és Tárkány Szücs Attila, a rendezvény névadójának fia, valamint Nagy Janka Teodóra, a TSZE Kutatócsoport elnöke köszöntötte.

A plenáris ülés első előadását *Gyáni Gábor* tartotta a konferencia ihletőjének hódmezővásárhelyi gimnáziumi éveiről, bemutatva azt a miliót, amely elindította Tárkány Szücs Ernőt a jogi néprajz kutatásának irányába. Az előadó kiemelte, hogy az ifjú kutató már egészen fiatal korában komoly érdeklődést mutatott a szociális kérdések és a paraszti világ irányában a népi írók munkásságának köszönhetően.

A tanácskozás második előadója *Mezey Barna*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektora volt, aki a *Kényszer és szankció* című prezentációjában a „fent” (a hivatalos) és a „lent” (a népi) jogának összecsúsására mutatott rá; ez megadta a későbbi diskurzus alaphangját is. Kritikaként fogalmazta meg, hogy a szakirodalom az elhatárolásokra helyezi a hangsúlyt, és így a közös pontok háttérbe szorulnak.

Ezt követően *Homoki-Nagy Mária* arra hívta fel előadásában a konferencia résztvevőinek a figyelmét, hogy nem helyes az az álláspont, amely szerint a magyar jog kizárólag a római jog és a német jog hatása alatt fejlődött, hanem a teljes kép érdekében figyelembe kell venni a honi bírói gyakorlatot és a hazai jogi népszokásokat is. Kiemelte, hogy a levéltári források feltárása alapvető a jogtörténeti kutatások során; ennek szemléltetésére jogeseteken keresztül mutatta be az egyes jogintézmények gyökereit a 18–19. századi dokumentumokban.

Kajtár István a *Szakraális és profán elemek a modernkori jogi kultúrtörténetben* című előadásának középpontjába azt állította, hogy az egyes okiratokban miképpen jelentek meg a szakraális, kereszténységre utaló kifejezések. Emellett rámutatott arra, hogy az önkormányzati címerek szimbolikájában „reneszánszát” élnek az egyházi motívumok. A plenáris ülést *Nagy Janka Teodóra* zárta, aki egy esküvői szokáson keresztül szemléltette, hogy a jogtörténet,

Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Interdiszciplináris Konferencia

Disputa a néprajz és a jog kapcsolatáról

a történettudomány és a néprajz milyen eltérő elemeket vizsgál egy-egy eset kapcsán. Ezáltal rávilágított az interdiszciplinaritás szükségességére, amely a jogi néprajz kutatásában is megmutatkozik.

Az ebédet követően Mezey Barna elnöklete alatt került sor az I. szekció ülésére, amelyet *Nánási László* megyei főügyész prezentációja nyitott meg. Vajna Károlyról, a magyar börtönügy jeles alakjáról tartotta előadását, amelyben a *Hazai régi büntetések* című, kétkötetes monográfia kutatási módszertanát ismertette. Vajna munkáját a magyar kultúrtörténet kiemelkedő jelentőségű elemének tekinti, mivel a 20. század elején megszülető könyv a jogi néprajzi kutatás egyik első megnyilvánulása volt.

Bató Szilvia a szándékosságot és a gondatlanságot elhatároló büntetőjogi, reformkori álláspontokat ismertette a szakirodalom és a gyakorlat figyelembevételével. Latin nyelvű források felhasználásával a 18. század közepétől egészen 1849-ig vizsgálta a büntetőjogi felelősség alakzatait.

Szakál Aurél, a Thorma János Múzeum igazgatója a jogi oldalról közelítő előadásokat követően a néprajz szemszögéből világított rá a megszégyenítő büntetések problematikájára. A szégyenkő és a pellengér közötti különbség bemutatására helyezte a hangsúlyt. A pellengér ugyanis világi bűnök megtorlására szolgált, a szégyenkő pedig az egyházi hatóságok büntetési eszköze volt. A hallgatóság számára a Duna–Tisza közében ma is megtalálható szégyenkövekkel és pellengérekkel tette szemléletesebbé az előadását.

Lancendorfer Zsuzsanna szintén a konferencia néprajzi jellegét erősítette prezentációjával, amelyben egy rosszul sikerült kivégzés történetét és annak népművészetre gyakorolt hatását mutatta be gazdagon illusztrálva. Egy ballada eléneklésével tette élvezetesebbé előadását, amelyből még a „Szeressen téged a Kozarek!” szólás háttérét is megismerhettük, amely a sikertelen akasztást végrehajtó hóhérra utalt.

A nap végén, a II. szekció ülésén elsőként *Herger Csabáné* a hitbér polgári korban való továbbélését és külön-

böző formáinak elhatárolását vizsgálta Baranya megyei levéltári források alapján. Rámutatott arra, hogy a magyar magánjogi fejlődés hátterében nem csak a római és a germán hatás fedezhető fel. *Szádeczky-Kardoss Irma* pedig egy numizmatikával foglalkozó előadással tette színebbé a konferencia programját, amelyben az Árpád-kori pénzérmék szimbolikájának jelentésével foglalkozott.

A kétnapos tudományos diskurzus második napján a résztvevőket két különálló szekcióra osztották. A III. szekciót *Béli Gábor* színvonalas előadása indította, amelyben a női különjogok történelmi gyökereit mutatta be 13. századi oklevelek segítségével. Azt bizonyította, hogy a *Tripartitumban* szereplő női vagyoni jogok a megelőző évszázadok kialakult szokásjogát foglalta írásba.

Ezt követően *Völgyesi Levente* szintén a *Hármaskönyv* rendelkezéseiből kiindulva vizsgálta a parasztság öröklésére vonatkozó szabályokat, s az öröklési szokások Werbőczy munkájára való visszavezethetőségét szemlélte. *Koncz Ibolya* ismételt a szekció jogtörténelmi karakterét erősítve a polgári házasságkötés felbontásának vagyoni jogi következményeit ismertette az 1894:31. tc. tükrében. Előadásában főként az elvált feleséget megillető tartásdíjjal kapcsolatos rendelkezéseket mutatta be a hallgatóság számára.

Bódiné Beliznai Kinga a jogi, dogmatikai kérdések után egy látványos gyakorlati kérdés vizsgálatával vonta magára a közönség figyelmét, ugyanis a bírói öltözékek nemzetközi és magyarországi történetét ismertette. A klasszikus talár először Franciaországban tűnt fel a bírások, az ügyvédek és a papok öltözeteiként, majd 1897-ben Ausztriában tették hivatalos bírói viseletté. Ennek köszönhetően komoly vita bontakozott ki Magyarországon a méltó bírói öltözködésről, ugyanis, amíg 1848-ig a díszmagyar volt a kötelező viselet, 1869-et követően már nem volt a bírások számára ilyen megkötés. A prezentáció ezt a vitát mutatta be, amelyet az 1912-ben kiírt pályázatra beérkezett talárokról készült tervrajzok tettek színebbé.

A délelőtti szekció zárásaként *Kriston Vizi József*, aki a Kecskeméti Katona József Múzeumtól érkezett, *Büntetés, kiközösítés a népi gyermekjátékokban* címmel tartotta meg beszámolóját. Azt emelte ki, hogy a különböző gyerekjátékok fontos funkciót töltenek be azzal, hogy a mögöttük meghúzódó erkölcsi elvek a gyerekek életre való felkészülését szolgálják.

A IV. szekció ülése Gyáni Gábor elnöklétével zajlott le. *Bánkiné Molnár Erzsébet* előadásából (*A jogi gondolkodás és a társadalmi normák változásai a 18. század első felében a Jászkun területben*) megtudhattuk, hogy mivel a Jászkunság kiváltságos terület volt, lakói erős szabadság- és jogtudattal rendelkeztek. Utóbbit jól példázza, hogy ingatlan eladása esetén mindig párna és szék került a ház elé az elővásárlásra jogosultak tájékoztatása érdekében. Az előadó végül Jászkisér – amely neve ellenére kun település – 1745. évi rendtartását ismertette, amelyből kiderült, hogy 10 év volt szükséges a szokás kötelezővé válásához, amely onnantól kezdve törvényerővel bírt.

Őrsi Juliannát néprajztudósként foglalkoztatták *A közösségi élet szabályai a 18–19. századi Jászkunban*. Az előadás az időkeretek miatt azonban csak a 18. század

első feléről és a Nagykunságról szólt. *Őrsi Julianna* első sorban arra kereste a választ, hogy mit tekintett a közösség bűnnek, ami a jog nyelvén azt jelentette, hogy milyen magatartások számítottak bűncselekménynek. Ugyanis – ahogy kiemelte – a vizsgált időszakban még igen meghatározó a szokásjog szerepe.

Az egri fertálymesterség útja a közigazgatási feladatoktól a hagyományörző tisztségig címmel tartotta meg előadását *Petercsák Tivadar*. Kitért arra, hogy a fertály kifejezés a német Viertel (negyed) szóból származik, és a városnegyedekre utal, amelyek némi önállósággal rendelkeztek, és az élükön álló fertálymester útján álltak kapcsolatban a hatóságokkal. A fertálymesterek választott tisztségviselők voltak, akik a 19. század közepéig többek között adóbeszedési és rendészeti hatáskörrel rendelkeztek (pl. éjjeli csend őrzése, tűzvédelem). A közigazgatásban betöltött szerepük elvesztésével egyedül Egerben maradt fenn ez a tisztség a 20. század közepéig hagyományörzési jelleget öltve. Ekkor főként kézbesítői jellegű munkát láttak el, de például azt is ők ellenőrizték, hogy ki az, aki ténylegesen szegény. A szocializmus azonban a tisztség e formáját is megszüntette, csak 1996-ban éledt újjá, azóta pedig az egri identitás részévé vált. Az előadást képek vetítése is kísérte, amelyből megtudhattuk, hogyan néz ki a fertálymesteri egyenruha és a bot. Érdekességként pedig az is kiderült, hogy a fertálymesterek védőszentje Szent Apollónia, feleségeiket pedig barátréknak hívják.

Ezt követően *Bárth János* arra hívta fel a figyelmet, hogy az állami és püspöki levéltárakon kívül máshol is értékes forrásokra bukkanhat az, aki a népi jogéletet kutatja. Elmondása szerint, amikor a székelyföldi plébániákban kutatott, gyakran az ott szolgáló papok is meglepődtek azon, hogy „mi van az ajtó mögött”. A konferencián azonban a levéltáron túli elsődleges források egy másik csoportjára, a magánházaknál megőrzött iratokra (végrendeletek, szerződések stb.) helyezte a hangsúlyt, miként az előadás címéből (*A népi jogéletkutatás forrásai a székely köznépi családok „levelesládáiban”*) is kiderül. Megtudhattuk azt is, hogy ezek fellelésének legizgalmasabb része az a folyamat, ahogyan a kutató az egyes személyek bizalmába férkőzik annak érdekében, hogy azok később a rendelkezésére bocsássák a forrásokat. A prezentáció során az így fellelt, viszonylag gyakori zálogszerződésekre szorítkozott. A nehéz anyagi helyzetbe került székelyek ugyanis ritkán adták el ingatlanukat, inkább „99 évre” zálogba adták azokat. Előfordult, hogy „egy trágya idejére” vagy határozatlan időre („ha lesz pénze, visszaváltja”) történtek ezek az elzálogosítások.

A szekciót *Gáspár Gabriella* zárta *A jog szerepe a történelmi társadalomszerkezet vizsgálatában* című előadásával. Jogásként és szociológusként önmagában is az interdiszciplinaritást képviselte, bár hozzátette, hogy kutatása elsősorban szociológiai természetű, és a jogtörténet ennek során csak segédtudományként jelentkezik. Mégis rávilágított arra, hogy – ahogy azt Tóth Zoltán megfogalmazta – a „rendiség szociológiája a jogtan”, vagy az előadó szavaival élve: a jog a rendi társadalom „nyelve”, miközben a polgári társadalom a kultúra nyelvén fejezi ki önmagát. Ezért teszi lehetővé a szociológus számára a jog az egyes

társadalmi jelenségek megértését. Az előadó erre hozta fel példaként, hogy a fiúsítás intézményével lehet magyarázni a nők nagyobb közéleti szerepvállalását Székelyföldön. Kutatása során a reformkort megelőző folyóiratok előfizetőinek listája révén igyekezett feltárni, hogy milyen rendi szerkezet és polgárosodó foglalkozásszerkezet állt a magyar reformkor mögött.

A konferencia zárásaként párhuzamosan zajlottak az V. és a VI. szekció tanácskozásai.

Az V. szekció túlnyomórészt öröklési jogi kérdésekkel foglalkozott, az elnök szerepét pedig Béli Gábor töltötte be.

Horváth József előadása *A kora újkori nyugat-dunántúli kishemesi végrendeletek jogtörténeti forrásértékéről* szöveg. Az előadó elsősorban Sopron vármegyei végrendeleteket vizsgált, amelyek a 16. század második felétől a 18. század elejéig terjedő időszakban keletkeztek. Különösen fontosak a végrendeletek alaki szabályairól szóló, az 1715:27. tc. előtt keletkezett végintézkedések, hiszen írott jogforrás hiányában csak ezekből térképezhető fel, hogy milyen alaki szabályokat tartottak szem előtt a végakaratok írásba foglalásakor. Az előadásból kiderült többek között, hogy a *Négyeskönyv* tilalma ellenére nők is előfordultak végrendeleti tanúként, illetve hogy volt olyan végrendelet, amelynek a tartalma meghaladta az egy szerzői ívet (és olyan történelmi eseményekről is leírást találunk benne, mint Bethlen Gábor hadjárata), néha pedig nyolc gyámot rendeltek egyetlen személynek.

Az *Öröklési jogszokások Baja környékén a 19. század elején* című előadásában Kothencz Kelemen elsősorban a kalocsai úrszék peranyagára támaszkodott. Az egyik örökös példaként „kincskeresésre” igyekezett rávenni örökösait, amikor végrendeletében azt írta, „egy gyűszűben van 300 forint pénz, a többit majd megtaláljátok”.

Öröklési jog és családstruktúra – a német kisebbség és az egyke-kérdés a Dél-Dunántúlon a két világháború között címmel tartotta meg előadását Frey Dóra, aki egy jogeset bemutatásával kívánta érzékeltetni, hogy milyen volt az adott időszakban a magyar többség hozzáállása a német kisebbséghez. A Baranya megyei Hidasról ugyanis egy fővárosi szélsőjobboldali csoport tagjai ellopták a német református templom harangját. A két világháború között többen – köztük Illyés Gyula is – tartottak a Dél-Dunántúl elnémetesedésétől, amelynek fő okaként nagyrészt azt jelölték meg, hogy a magyar családok az öröklési jogi szabályok miatt nem vállaltak egynél több gyermeket, míg a német lakosság körében az eltérő öröklési szokások miatt nem terjedt el az „egykezés”. Az előadó azonban rámutatott, hogy valójában a magyarság számaránya nőtt a területen a németiségéhez képest ebben az időszakban.

A szekcióban egyedül Deák Dóra témája nem kapcsolódott az öröklési joghoz, hiszen előadásának címe *Viseletiszabályozások a kora újkori Erdélyben (17–18. század)* volt. Ő négy különböző normarendszer: a divat, az etikett, az erkölcs és a jog találkozására hozott fel erdélyi példákat. Egyes közösségek ugyanis szükségesnek érezték, hogy jogi szabályozás útján befolyásolják az öltözködést. Gyulafehérváron azért került sor ilyen jellegű szabályozásra, mert úgy ítélték meg, hogy az egész ország őket hozza fel példának a fényűző öltözködésük miatt.

A VI. szekció első előadója Bognár Szabina volt, aki a Tagányiak, egy nyitrai levéltáros család életútját vázolta fel. Az előadó Tagányi Károly pályájának fontos állomásait mutatta be, kiemelve azt is, hogy a teljes munkásság megismeréséhez még további kutatások szükségesek, ami egy magyar–szlovák tudományos együttműködés közös projektje lehetne. Gelencsér József a 19. század második felében a szőlőművelést a Káli-medencében végző hónaposok és summások közötti határvonalat húzta meg, és a rájuk vonatkozó jogi háttérrel ismertette prezentációjában. A munkavégzés szabályozása céljából kötött szerződéseken keresztül mutatta be a hónaposok és a summások életviszonyait az egyes szőlősgazdák alkalmazásában.

Varga Sándor az erdélyi Mezőség táncéletét szervező személyekre, a kezesekre vonatkozó rendelkezéseket ismertette, amelyek jó példái annak, amikor a népi szokások alakítják ki egy pozíció legfontosabb szabályait. A szekció utolsó előadója, Varga István a házasságon kívül született gyermekek és édesanyjuk helyzetét rekonstruálta a két világháború közötti időszakban, a vizsgált időszak gyermektartási perein keresztül. Statisztikai módszerek segítségével részletesen ismertette a peres felek társadalmi helyzetét, az ítéletek tartalmát, valamint azt is meghatározta, hogy jellemzően milyen taktikát követtek a felek a perek során.

A konferencia, amelyen a szakmai viták a „fehér asztal” mellett is folytatódtak, rámutatott a különböző tudományterületek közötti párbeszéd szükségességére. Csúpn az interdiszciplinaritás segítségével térképezhető fel múltunk kellő alapossággal, ugyanis egyes kérdésekre egyetlen tudományág nem tud megfelelő válaszokat adni, de a kutatók közötti együttműködés ezekre is megadhatja a megoldásokat. A tudományos tanácskozás eredménye bizonyította, hogy a Tárkány Szücs Ernő nevével fémjelzett kutatócsoport által szervezett konferenciák méltóak arra, hogy a jövőben is megrendezésre kerüljenek, s így hagyománnyá váljanak.

Kecskés Tamás – Pétervári Máté

